

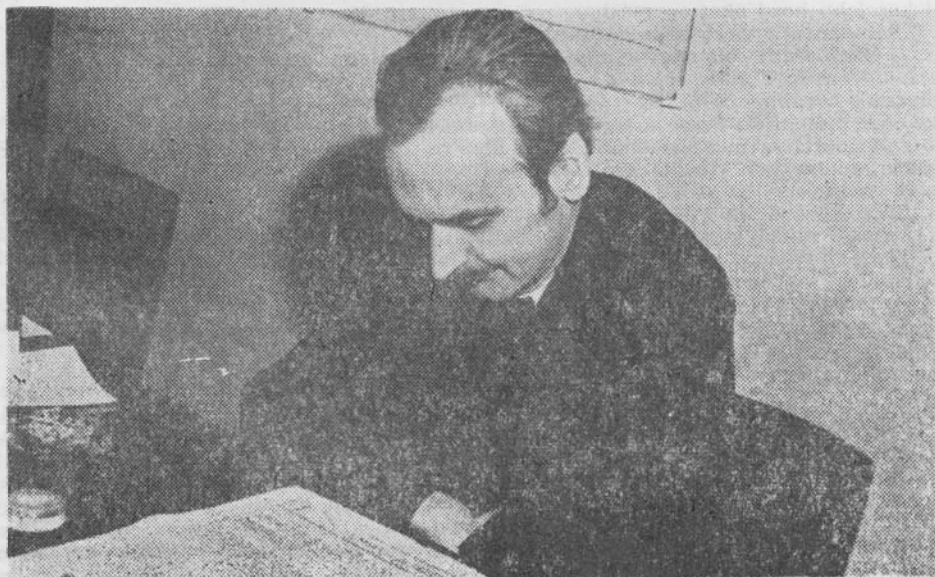
Búcsú Ritoók Jánostól

Ertetlenül, a végzet csapásától lesújtva és elárvultan álljuk körül koporsódat, drága kollégánk és barátunk, Ritoók János. Temetni jöttünk, és Tőled búcsúzva méltatni azt a páratlan munkaerkölcösöt, azt az ügyszeretetet, amellyel gazdag, sokoldalú műveltségedre támaszkodva példamutató igényességgel láttad el felelős munkakörödöt a *Korunk* szerkesztőségében. A kanti szigorra emlékeztető kötelességtudattal, szívós következetességgel dolgoztál, s Te voltál számunkra maga a szilárd kitartás, amely nem csupán a folytonosságot, hanem e kis közösség gépezetét mozgásban tartó erőközpontot is jelentette.

Banális, elkoptatott a szó, de nincs mivel helyettesítenünk. Te valóban *pótolhatatlannak* bizonyultál, s most, hogy ilyen váratlanul elvesztettünk, itt állunk mély gyászban, és kérdezzük: hogyan tovább?

Mi tudjuk, és tudnia kell mindenkinek, hogy nemesak a számítógép hibátlan pontosságával működő felelős titkár, a kiváló filosz és a nyomdatechnika ügyesbajos dolgaiban bennfentes szerkesztő hagyott maga mögött tátongó úrt. De gazda nélkül maradt a magyar—szász kultúrkapcsolatok sok viszontagságot megért komplexuma is, amelyet Te előbb műfordítóként ápoztál, majd — valaminő korszerű „transzilvanista” szellemtől áthatva — a román—magyar—német kölcsönhatások és a világkultúra összefüggésében értelmeztél, kutattál a *Kettős tükörben*, és tovább. És fájdalommal kérdezzük azt is, ki fogja az utóbbi időben egyre gyarapodó alkotói és szerkesztői elgondolásaidat megvalósítani? Ki tartja majd meg azt a vita-indítót, amely a három, magyar—román—szász lap tervbe vett találkozásán az eszmecserét sarkallja?

Gyászunkban és fájdalunkban azért is vagyunk oly vigasztalhatatlanok, mert eszmei-alkotói fejlődésednek, koncepciózus vállalkozásaidnak ígéretes, termékeny szakaszában hagyta itt minket. Még megérhetted az Altalad oly körültekintő gondaldal és megerőltetéssel összeállított 1981-es évkönyvünk megjelenését, de arra már

nem jutott idő, hogy az olvasók visszhangja alapján le is mérd, miként fogadják a bővített, fiktív *Korunk*-számot, két évtizedes törekvéseink kvintesszenciáját, a visszapillantó tükörképet, ahogy azt — az immár utolsó írásodnak számító — fűszövegben meghatározta.

Camus azt hirdette, hogy engesztelhetetlenül, mintegy lázadva kell meghalni. Ez a felszólítás ránk is vonatkoztatható, akik nem tudunk, nem akarunk megbé-
külni azzal a ténnyel és gondolattal, hogy nem fogunk nap mint nap kéziratok és nyomdai levonatok fölé hajolva íróasztalod mellett látni.

Tehetetlen lázongásunkba kínzó kérdések is vegyülnek. Vigyáztunk-e eléggé Rád, tekintettel voltunk-e kellő mértékben rendkívüli érzékenységedre, érzettük-e eléggé, mennyire becsülünk, mennyire ragaszkodunk Hozzád? De fel-feltörnek a mardos kétségek is, gyötör védhetetlen sebezhetőségünk, esendőségünk, oly sok erőfeszítés hívságának és végességének tudata.

Mit szegeshetünk szembe a valamennyiünkre leselkedő Nagy Nihillel? Mibe kapaszkodjunk, és honnan merítsünk vigaszt? Hol és merre keressük a „megváltást“?

Kétségeink szorításában erkölcsi lényed, jellemed és elvszerűséged szép példájából is erőt nyerhetünk, hogy az egymás iránt tanúsítandó sokkal nagyobb figyelemmel, odaadó gondoskodással és szeretettel járjuk tovább az egyedi, megismételhetetlen, oly sok veszélynek kitett emberi út stációit. És marad természetesen — közös eszményeink kötelmében — a munka és a küzdelem, amelyben amíg vagyunk, Te mindig velünk maradsz.

Gáll Ernő

... a Te szellemedben

Utolsó levelem ez hozzád, kedves Ritoók János. Odaára címzett levél.

Nem keresek nagy szavakat. Jól tudom, mennyire óvakodtál Te is tőlük. Valamiféle növekvő lelkiismeretfurdalást érzek inkább azért, mert nem becsültük, eléggé mindazt, amit nyújtottál nekünk, amíg közöttünk voltál.

Sohasem tolakodtál előtérbe magadmutogatón: szerényen magad elé engedted a Szerzőket, akiket tolmácsoltál. A legtöbben megtisztelőnek érezték figyelmedet, de megköszönni már kevesebben köszönték meg.

Igaz, nem köszönetre pályáztál. Nem érted be ennyivel — Te ennél jóval többet akartál. Több türelmet, bizalmat és figyelmet igényeltél a különböző nyelveken szóló emberek számára, akik ebben az országban élnek. Életecélod tüztetted ki, hogy közvetítsd egymás felé ezeknek az embereknek a szellemi értékeit, s ezáltal közelebb hozd őket egymáshoz.

Minden alkotóerődöt erre összpontosítottad.

Félbemaradt sok nagyvonalú terved. Hogy valaha is megvalósulnak-e, az most kevésbé fontos. Fontos az, hogy egyáltalán kerüljön valaki, aki a Te szellemedben dolgozók tovább.

Azt hiszem, ez lenne a legméltóbb tisztelgés előtted.

Óvakodtál a nagy szavaktól. Más ütemre dobbant a Te szíved — és akadtak szívek, amelyekben visszhangra talált.

Franz Hodjak

Hiányozni fog mindnyájunknak

Oly váratlan halála előtt egy nappal beszéltem vele. Jó néhány éve ismertük egymást Ritoók Jánossal, s szinte naponta váltottunk pár mondatot, de igazából sohasem beszéltük ki magunkat. Mindketten az udvarias tartózkodás gátja mögött hagytuk rekedni annak megvállását, hogy barátok lehetünk volna.

Nemrég felkértem, segítsen nekem egy német szöveg átnézésében. Megkapta üzenetemet, és készséggel elvállalta a dolgot. Örültem az alkalomnak, hogy találkoztunk, s hogy élő szóval mondhattam köszönetet.

Emlékszem, szokatlanul vidám volt, és ismeretségünk óta először beszélgettünk el ilyen hosszasan, ráérősen. Tele volt tervekkel, hol nyugtalannak-türelmet-

tennek, hol bizakodónak tetszett. Fanyar tréfával búcsúzott — előérzet lett volna? —, és másnap reggel döbbsen hallottam, hogy nincs már közöttünk.

Csak ekkor kezdtem igazából sajnálni mindazt, amit még beszélhettünk volna egymással; amit művelt elméje és keserynyes kedélye adhatott volna nekem. De ha földi lénye ezentúl már csak emlék lesz is számunkra, velünk maradnak könyvei, írásai s tervei, amelyeknek meg kell valósulniuk.

Ritoók János jeles költő volt, született műfordító, korunk kultúrájában széleskörűen tájékozott intellektus. Nagylelkűen szolgálta a barátság eszméjét, és nem várt érte halát. Gyermekkorától három nyelven beszélvén, mindhármát arra igyekezett használni, hogy közelebb hozzon minket egymáshoz. Tudta, hogy a nyelv nem szétválaszt, hanem összeköt, hiszen a léleknek egyazon örömeit, aggodalmait fejezi ki. S minthogy a jövő jegyében élt és dolgozott, a mondott közeledésért sikerült többet tennie, mint bármely kortársunknak.

Egy vers- és műfordításkötet, valamint a fiatal romániai német költők magyar nyelvű antológiája után most egy — tájaink szellemiségét kifejező — háromnyelvű, román—magyar—német kötetben dolgozott, és gyűjtötte az anyagot egy újabb könyvhöz, amelynek tárgya Lucia Blaga s a magyar és a német értelmiségiek kapcsolata lett volna. Megjelenés előtt áll az Európa Könyvkiadónál a romániai német prózából válogatott-fordított antológiája, s ugyanott készül egy másik kötet is költő barátja, Franz Hodjak műveiből, az ő ihletett tolmácsolásában.

Ez utóbbi munkáit már nem veheti kézbe kész könyvként. Előttünk azonban újra megelevenedik bennük az írott szónak, a nyomatotott betűnek ez a nagy szerelmese.

Ritoók János halála Kolozsvár egész irodalmi életének — különösen a magyar és a német nyelvűnek — nagy vesztesége. S közeli barátot és hű munkatársat gyászol benne a Dacia Könyvkiadó munkaközössége is: mi, akik szinte naponta láttuk körülükben magas, hajlott alakját, s akik épp ezért valahogyan magunk közül valóknak éreztük őt.

Hiányozni fog mindnyájunknak. De ahányan csak ismertük és becsültük, mind kötelesek vagyunk eszméi ápolásán, tervei megvalósításán naponta fáradozni, s olyannak örízni meg emlékét a szívünkben, amilyen ő mind az öröm, mind a bán és megpróbáltatás idején volt.

Legyen ez végső gondolatunk és mintegy fogadalmunk fölötte, akitől most örökre búcsút veszünk.

Vasile Igna

Elhangzottak 1981. május 23-án a Házsongárdi temetőben.

Ceterum censeo...

Több lapra, folyóiratra, televízióadásra kiterjedő vita után, amely — engedjék meg az újságíróknak a rosszmájúság — helyenként süketek párbeszédére emlékeztetett, úgy tűnik, tudjuk végre, hány az óra táncházaik házatáján. A vita legnagyobb eredménye — s ez nem utolsósorban a *Művelődés* érdeme —, hogy tisztázódott a táncházzelenség eszmei-elvi alapja, sikerült felmérni, ki mit is akar ettől, hol a helye a mozgalomnak nemzetiségi művelődési életünk egészében, tisztázódtak gyakorlati gondok is, van tehát elmélet, gyakorlat, s működik — ha jól számolom — nyolc táncházzal, ami azt jelenti, hogy ezúttal nem vátztunk hiába. Viszont, sajnos, továbbra is tisztázatlan mindaz, ami a táncházzelenség — szűkebbre fogva a kört, a táncházi zenélés gondoljai — mögött van; népzenei, sőt általánosságban zenei-tájékoztatlanságunk. Tudom, hogy erről vitatkoztunk, írtunk eleget, mégis, a táncházzel-vita befejeztével amúgy „ceterum censeo“ alapon beszéljünk talán újra róla, mert minden baj ősforrása ott van, hogy fiataljaink tömegméretekben tájékoztatlanok népi műveltségünkkel, ezen belül pedig népzenei örökségünkkel kapcsolatosan. Önmagunkat csapjuk be, ha a mérték megállapításakor a tájékozott rétegből indulunk ki. *Ez mérce, de nem a tömegműveltség szintjének objektív tükrö.* Elfogadom, hogy táncházaink közönsége különbséget tesz népi és népies zene, folklórértékű muzsika és műdal között, hogy az eredetit keresi zenében vagy táncban. Elfogadom, hogy a gyökereknél — talán — még akad az értékeket romlatlanul vagy majdnem romlatlanul őrző ifjúsági csoport is. A kettő között azonban tömeg van, amely nemcsak hogy tájékoztalan, de alapjában véve közömbös, amelynek azlésvilágában kitűnően összefér a „romlatlan“ népzenei egy számára meg-

szokott rétege a műdallal, annak a modellnek megfelelően, amely örökölt vagy hirközlő eszközeink szuggerálják neki. Ha tehát a táncházról mint kulturális értékeinkhez való közelítési eszköz értelméről vitatkozunk, feltétlenül beszélünk kell zenei modelljeinkről is, azoknak közönség elé kerülő, rádió- és tévéadásokban mérhető részéről. Mert a táncház — az ott hallható zenét, látható táncot — csak az fogadja el, aki már előbb elfogadott bizonyos zenei (népzenei) értékrendet, s adott zenei modellt, amely korántsem a legkézenfekvőbb, s befogadásának előkészítéséhez a tömeglést kell mindenekelőtt megváltoztatnunk.

Persze, azt is lehetne mondani, hogy aki nem érzi magát jól a táncházban, s annak értelmét nem éri fel ésszel-szívvvel, az keressen magának más szórakozást. Csakhogy a táncház — erre különben a *Művelődés* kezdeményezte vitában többen utaltak — nem csupán szórakozási lehetőség; elsődleges funkciója valódi népi értékeink megismertetése, az izlésformálás, amely a legfogékonyabb réteg, a fiatalság felé irányul. Mihelyt ezt tudatosítottuk magunkban, a tanulók, a diákok, egyetemi hallgatók meg a táncházban a hagyományos otthoni szórakozásmodelljüket megtalálják, a városi műveltségbe még nem integrálódott, faluról ingázó, vagy félig városi fiatalok mellé képzeljük oda a fiatal, városi születésű, de nem magas iskolázottságú dolgozókat, egyáltalán mindazokat, akik magasabb színvonalú népzenevelő munkánk periferiáján tévelyegnek, és vagy részülnék ebből, vagy bál előtt meghallgatnak egy ötperces könyvismertetést. Szándékosan fogalmazok durván; a statisztikák számoszlói mögött megbújhat közöny és felületesség, eltűnhet a minőség, az igényekből pedig épp középszinten engedünk legszívesebben, „ide ez is jó lesz” vagy „mást úgysem igényelnek” alapon. Tehát táncházról vagy zenei igényekről beszélve mérjük ugyan mindent a lehetséges legmagasabbhoz, de közben ne feledjük, hogy ez nem a többség színvonala.

Újabb könyvkiadásunk kezdti letenni zenére szánt garasait, ám ezer éneklő fiatalból kettő — jó, legyen tíz —, aki lapról énekelni tud. A többinek pusztába kiáltott szó, illetve holt kottasor marad az, ami szakkörökben elhangzik, elméleti kiadványokban, kottás-gyűjteményekben megjelenik, ugyanis a fogyasztóhoz, a nevelés alanyához legjobb esetben az elvi állásfoglalás ténye ha eljut, az élő zene, a befogadnivaló nem, különösen tömegméretekben. Zenei izlésformálásról — szinte kizárólag elméleti szövegek, jobb esetben igényesebb rádió- és tévéadások segítségével — alig beszélhetünk. Félreértés ne essék: nem becslöm le mindazt, amit pár európai rangú szakember, jól szerkesztett és áldozatkész népművelő folyóiratunk vagy a könyvkiadók egyike-másika, néhány, a rádiónál vagy a tévéadásunknál dolgozó zenei szerkesztő tesz. Am tessék felmérni, kikhez jutnak el efféle szakosított kiadványaink, vagy hogy mekkora az ilyen jellegű rádió- és tévéadások hallgatottsága-nézettsége. Hogy úgyis énekeljük a magunkét? Hát persze, már ha tudjuk, mit énekeljünk, ha tanultunk annak idején néhány éneket, s a tantárgyként, egy-sikúan „beszedett” dalok nem tűnnek számunkra iskolásnak, primitívnek, lévén tudatunkban például néhány elem a Kodály idézte „nóbel”-magatartásból, amely ezúttal kulturális szigetelőként működik. Különösen, ha kikerülünk az iskolából, szakliceumban tanulunk tovább, vagy dolgozni megyünk. Egymástól tanulunk — legyintünk nagyvonalúan. Tévedés, nem tanulunk egymástól, legalábbis tömegméretekben nem. Vagy ha igen, akkor a selejtet tanuljuk, jobb esetben a könnyebben megjegyezhető, azt, ami valahogy mégis felszivárog kommunikációs hájszálcsoveinken. És ezen a népszerűsítő előadások sem segíthetnek; volt, ahol megpróbálkozott ilyenekkel neves, korszerűen gondolkodó és cselekvő zenepedagógus, ám kísérlete a közönség érdektelensége miatt megszűnt. A pozitív modellt nagyon nehéz elterjeszteni, a kívánatos viszonyítási alapot megteremtteni jelenlegi eszközeinkkel és még ennek a középmezőnek az életében szinte lehetetlen. Ne áltassuk magunkat: ahogy az ábécét nem ismerő számára a világ legjobb könyve sem ér fel a legkisebb kézzelfogható értékkel, ugyanúgy a zenei analfabéta számára üres szó marad mindaz, amit a szakemberek e téren írnak vagy mondanak. Legjobb esetben elérjük, hogy meghallgatja, amit „elébe tálalunk”, a gyakorlatban azonban ugyanazt teszi, mint amikor modern szimfonikus zenét közvetítenek kedvenc adóján: elcsavarja a keresőt.

Maradandó eredményt a nemzedékváltástól várhatunk, feltéve, ha zeneoktatásunk arra is képes lesz, amit most nem tud megtenni, és amire — a helyzet ismeretében — főlöseleg kitérnünk. Addig legfeljebb annyit tehetünk, hogy üdvözítő módszer keresgélése helyett rendszerbe fognánk azokat a lehetőségeket, amelyek befolyásolhatják a közlést. A szakirodalomban, a szaksajtóban és a napisajtóban már nagyjából egységes az álláspont: illő magyarázat nélkül véletlenül se kerül az olvasó, a fogyasztó elé selejt szöveg, értéktelen álnépi dallam. Igaz, ezen a téren még vannak adósságaink. Nagy-nagy szüksége volna például az olvasónak olyan középszintű népszerűsítő könyveskére, amely tiszta vizet öntene a po-

hárba, pontosan rögzítene a fogalmakat, tisztázná az értékrendet, válaszolna a mit, miért, mikor, hogyan kérdésekre mindennel kapcsolatosan, ami népzeneinkhez s annak perifériájához tartozik. Tudom, nehéz feladat egy ilyen könyvet megírni; mégis, ezen a területen olyan elődökre hivatkozhat a szerző, mint Bartók, Kodály, Lajtha. Persze, az is igaz, hogy a magyar kutatók-szakírók nyomán legfeljebb az összefoglalás mikéntjében hozhat a szerző újat. Ám kell egy ilyen könyv, mert saját kertünkben csak saját szerszámunkkal tudunk bármikor dolgozni; kizárólag bárki számára bármikor hozzáférhető könyv lehet hivatkozási alap és munkaeszköz a tömegművelésben.

Mivel a népdalt, népzénet nem elsősorban olvassák, hanem hallgatják, illetve éneklik, és mivel nálunk tömegméretekben egyelőre még mindig szájról szájra terjed a népzenei műveltség, nagyobb felelősség hárul a hangos információt közvetítő tömegkommunikációs eszközök zenei szerkesztőire is. Területi rádióadásaink általánosságban jól sáfárkodnak: legtöbbször igényes, értékes zenét közvetítenek a hallgatóknak. Kevésbé mondhatjuk ezt el a televízió magyar nyelvű adásáról, amely — különösen szórakoztató műsoraiban — vét gyakran a sajtó és a szakma között kialakult hallgatóságos egyezés ellen. Ha a műsorok betanítói közül egyeseknek még nem, a zenei szerkesztőknek kötelezően tudnia kell, hogy mikor kell elfordítani a kamerát, leállítani a magnetofont. A tévében az idei év elején két részben elhangzott farsangi műsor iskolapéldája volt annak, mit és hogyan nem szabad a néző, a hallgató elé vinni. Nem a nótaest mint olyan ellen tiltakozom, hanem a tömény giccs, a giccs apoteózisa ellen, ez a műsor ugyanis giccs volt, de még annak is a selejtje. Rendben van, közvetítsünk a nóta kedvelőknek nótaestet, de a műsoranyagot válogassuk zenei szempontok szerint, jó nótaszerzők nyomtatott műveiből, a népies dalok esetében a Kerényi-gyűjteményből, legalább a zenei szerkesztő ne hagyatkozzon tájékozatlan, kívülálló néző módjára kizárólag a száj- és fülhagyományra. Különben erről jut eszembe még egy adósságunk: ki kellene adnunk a Kerényi-gyűjteményt, hogy a kívülálló, be nem avatott énekelgető is pontosan tudhassa, miszerint kedvenc „népdala” tulajdonképpen népies dal, nem tévesztendő össze a valódi népdallal.

A tévé, a rádió általában ritkán érvényesítheti műsorpolitikai elképzeléseit saját zenekarok, énekesek hiányában, s még akkor se mehet biztosra, amikor ő rendeli meg a műsort, mert a zenekar, az énekes nem ritkán saját szempontjait hajlandó csak szem előtt tartani. Ugyanez a helyzet a lemezgyárral is, amely nagyon gyakran a tévé- vagy a rádióstúdiók kész anyagából készíti hanglemezeit. Mivel ezek a fórumok a leghatékonyabbak a közízlés irányításában, gyakorlatilag most rajtuk a sor a zenei közízlés értékrendje megváltoztatása sugalmazásában. Természetesen nem adminisztratív beavatkozásra gondolok — a nóta vagy a népies dalok kizárása a rádió- vagy tévéműsorokból, a lemezpiacról épp a várt hatás ellenkezőjét váltaná ki —, csupán olyan termékszerkezet-váltásra, amely egy irányba hatna azzal a mintával, amit szakíróink, művelődési szakembereink sugallnak a korszerűség jegyében. Egyszerűség kedvéért példázom ezt lemezkiadásunkkal. Népi muzsika címszó alatt sok minden elfér a hanglemezen. Tudom, az Electrecord már összeállította egy, a Jagamas-könyv hangos példatárának tekinthető lemezszorozat tervét, néprajzi hitelességű felvételekből. Zenepedagógusaink, a népzene iránt érdeklődő avatott nagyközönség, a hanglemezgyűjtők és az idegenforgalom igénye indokolják egy ilyen gyűjtemény megjelenését. De: az évek óta megjelenő, hazai és nemzetközi sikerű román népzenei hanglemezszorozat, *A román folklor kincstára* példájára megszülethetne egy olyan felvétel, később lemezszorozat is, amely jellegzetes tájegységeink hiteles népzenejét mutatja be, hagyományos vagy feldolgozott formában, hivatásos énekesek és zenekarok előadásában, úgy, hogy az — uram bocsá! — szórakoztatásra, háttérzenének, bor melletti muzsikának is élvezetes legyen. Miért csak hallgatók és mű-csárdások mellett örvendjen vagy búsongjon az, aki az efféle szereti, miért ne hallgathasson ehhez eredeti népzénet? Ha valaki azt hiszi, hogy ez nem népművelési feladat, és ezzel lealacsonyítjuk a népi muzsikát, az hallgasson meg egy esküvőn mulatozó társaságot, egy kiránduláson tűz mellett éneklő felnőtt csoportot, s vonja le a hallottakból a következtetést. Ezeknek a rétegeknek kell zeneileg értékes, ugyanakkor formailag és tartalmilag számukra is elfogadható „konzervzenét” adnunk ahhoz, hogy egy-két évtized múlva változzon zenei közízlésünk!

Ugyanebben a keretben maradvá természetesen másféle csoportosítású lemezszorozat is el tudok képzelni: gyermekdal-lemezt, ballada-lemezt, katonadal-lemezt, leánytánc-lemezt, legénytánc-lemezt, házassító dalokat csoportosító lemezt. Úzletnek feltétlenül jó az ilyen, de véleményem szerint, ha a válogató igényes — és jó zenei szakembereink vannak! —, egy ilyen sorozat művelődéspolitikai tettek is nyugodtan elkönnyvelhető.

Ehhez a lemezcsoportozáshoz sorolnám a táncház-lemezeket is. Az első lemez sikere biztató, ám jó lenne, ha a felvételeket készítő stúdiók szakemberei figyelembe vennék, hogy minden spontánul szerveződött együttesnek van feltörekvő, van érett, és van hanyatló szakasza, kár lenne lekésni mostani táncház-zenekaraink legjavának érett korát.

A sort természetesen folytatni lehetne. A népies műdalokkal, a nótákkal, amelyeket senki se akar kizárni lemezipiacunkról, műsorainkból, feltéve, ha nem népdalként reklámozzák őket, félrevezetve ezzel a tájékozatlan vevőt, s lerontva mindent, amit szakemberek, népművelők évekig építenek iskolákban, művelődési házakban, munkásklubokban, az együttesek munkáját bemutató keresztmetszet-lemezekkel, amelyek révén átlagos hallgató számára is nyilvánvalóvá válik a különbség hangszerrel népi muzsika és feldolgozott népzene között, népi ihletésű szimfonikus lemezekkel, kezdve a *Háry János* vagy a *Székelyfőnök* operaelőadásainak felvételeivel, s folytatva azzal, amit hazai szerzőink napjainkban írnak. Elvileg akár operabemutatót is megbír egy tévéadás vagy egy lemezalbum, hogy itt most például a mindmáig fiókban porosodó *Ördögváltozás Csikban* kéziratára utaljék. S az ilyenfajta felvételirányítás, lemezkiadás pedig már mindenképpen hatással lenne zenei közízlésünkre, lévén összhangban mindazzal, amit a szakma és a zenei közírás évtizedek óta hangoztat.

Felsorolásom — tudom — elsősorban vágylista, teljesen egyéni, fogyasztószempontú, fogyasztó-központú, csak példaképpen idéztem. Zenei közízlésünk alakításának, korszerűsítésének igénye azonban évtizedes gondunk, s ha nemrég a táncház-vita során bebizonyosodott, hogy nemcsak megegyezésre, de eredményekre is juthatunk — tízegynéhány évvel ezelőtt, a *Művelődés* kezdeményezte vita zenei könyvkiadásunk feltámadását indította el! —, talán nem árt efféle is szóba hozni. Mert alapgondunk a korszerű műveltségeszmény kialakítása s ezen belül a valós zenei értékrend tudatosítása, társadalmi méretű zenei műveltségünk megalapozása, ezt pedig csak erőfeszítéseink összehangolásával, lehetőségeink maradéktalan kihasználásával érhetjük el.

Kovács Neve

Három fikció

FIKCIÓ (lat. fictio) Képzelt esetnek feltételezése, annak tudatában, hogy képzelt, hogy tényleg nem történt meg, nem való, abból a célból, hogy bizonyos következtetéseket vonhassunk le belőle. Ebben az esetben a F. megengedett segédeszköze a gondolkodásnak.

RÉVAI NAGY LEXIKONA, VII. 492.

Második változat

Napszállat volt, hosszú árnyékok, meleg aranyló színek. A hőmérséklet kezdett lejjebb szállni 23—22 fok Celsius közé. A légnyomás 732 mm. A levegő töltve vilámsággal, az égbolt egy részén sűrű, át nem látszó felhők. Egyre több gyülekezett. A hőmérséklet leszállt 19 fokra, erős szél támadt. Fuvatlan. A légnyomás 721 mm. A fák hajladoznak, recsegtetik ágaikat. Az égboltot villamos kisülések világítják meg, meghatározhatatlan pontról. Megindul a villámlás. Az első, a második. A hetedik villámlásnál kezdődött...

Egy félhold alakú magas szikladomb homorú oldalán kezdtek lefelé görögni a kődarabok. Formátlan koloncok zuhantak a lépcsőzetes hegyoldalon szintről szintre lejjebb, nagyokat ugorva. Forgásuk közben, a levegőben és a kiálló szikladarabokhoz ütődve, elvesztették ormóttan oldalai rücskeit, formátlan kiszögelléseiket, síkjaik lecsiszolódtak, majd éleket kaptak, s mire leértek, kúbusok és paralelipedonok formáiba öltöztek. 19 862 ilyen, 90 fokos szögben összefutó, hat oldal-

lal és nyolc sarokkal meghatározott, a geometria tiszta formáit felöltött kő gyűlt össze a hegyek tövében.

Három hegyvonulattal arrább, nyugat felé, a fenyőrengeteg zúgott, hullámozott a szélben. Az ágak kezdtek letöredezni, előbb a szárazabbak, majd az épek, zöldek. Hullásukban magukkal rántották a fák kérgét is, míg száz meg száz óriás fa állott fehéren a fölöttük kavargó felhők felé meredezve. Majd, a hosszan elnyújtott keskeny kónusz formájú csupasz fatörzsek négy oldalt kezdtek behorpadni, bizonyos magasságban elvesztették csúcsaikát, és végül négyzetes keresztmetszetű, sima oldalú óriás gerendákként álltak, míg le nem váltak gyökereikről.

A három folyóvölgygel keletebbre lágyan hullámzó dombok agyagos talaja osztódni kezdett. Az iszamos massa ezer és ezer darabja hosszúkás, lapos téglalakú formát öltött, a hosszuk szélességük kétszerese volt, s magasságuk szélességük fele. Ahogy leváltak arról a földhátrol, melyen évmilliók óta pihentek erre a pillanatra várva, gyorsan száradni kezdtek, majd az alattuk spontán meggyúlt gázneű szénhidrogének lángjában kiégték. Elvesztették a bennük levő oxigén-hidrogén keveréket, — vegyileg átalakultak. Színük a spektrum baloldalán elhelyezkedő hosszabb hullámhossz rezgésmozgásának felelt meg.

Délen ettől, a síkság túloldalán meredező mészkő sziklakoloncbl egymás után töredezték le hosszúkás nagy csompók. Ahogy legurultak a hegyoldalon, a forgás és súrlódás révén szabályos hengeralakot öltöttek, mely egyik végén elkeskenyedt. Mind a 42.

Mikor a légnyomás 719 mm, a hőmérséklet 19,7 Celsius fok, a légkörben az oxigén, hidrogén, nitrogén, neon, argon, kripton és xenon abban a bizonyos arányban volt, és az elektromos feszültség 694 000,08 voltra emelkedett, mindezek a helyes geometriai formát felöltött nyers anyagokból álló seregek lassan elváltak a föld felületétől, s csendesen legelve megindultak. A kókockák dél felé, a fenyőgerendák keletnek, a téglazredek nyugatnak és az oszlopok északi irányba. Méréselt sebességgel haladtak a levegőégben, míg csak össze nem találkoztak.

S ekkor csendesén, koccanásmentesen egymásra helyezkedett a 19862 kőtömb, a 151 603 téglá és 42 oszlop. Teljesen magától értetődő módon helyezkedett el mindegyik, fallá, szemöldökkővé vagy oszlopsorrá. Betartották — eredetükhöz híven — az aranymetszet és a természet többi, minden galaktikában meglevő törvényét. Megfelelő helyeken nyílásokat hagytak az összeálló falon, tizenkettőt meg hármát, s az oszlopok is felálltak hetes és más szép rendekben.

Fenn az egész halmazat tetején hat nagy kóhasáb megvált kristálytiszta geometrikus formájától, és a mineráliák világától idegen, de matériájukban rokon organikus formákat öltöttek fel. Ezeket majd hol embereknek, hol isteneknek nézik.

Évszázadokkal később az emberek ezt — az Androméda csillagköd, az Orion spirálköd, a Hold, a kettős helix és a Göncölszekér módjára — természetes úton, spontán létrejött képződményt Bánffy-palotának nevezték.

Parabola a kutatóról

A terep egészen világos színű volt. A nem nagyon kemény felületen jó járás esett volna, de ott voltak a kiemelkedések. Mindégyik egyforma, magasított félgömb, de eloszlásukban vagy elhelyezésükben nem lehetett egy határozott rendszert felfedezni. Bár egyenes sorokban következtek egymásra, és a sorok szabályos távolságokban voltak, a félgömbök váratlanul maradtak ki, vagy jelentek meg csoportosan. Kiemelkedésük ellenére a természetnek ezek a játékaik nem jelentettek lábainak különösebb akadályt vagy nehézséget. A dudorok színe — barnásba hajló sárga — sötétebb volt a talajnál és nem matt, mint az, hanem sima és bizonyos zsiros fényük is volt, bár érzékelhetően ugyanabból az anyagból voltak, mint a fényt csak tompás visszaverő talaj. Szaguk is volt ezeknek az alacsony szabályos formájú, egyenlő nagyságú halmocskáknak, édeskés-savanykás, kicsit avas jellegű szaguk. Már észlelt hasonlót másutt is, mint ahogy már járt is távolian hasonló tájon.

A világos színű felszín egyenes horizontvonalá a távolban sarkosan szögbe fordult és tért vissza, jobbra és balra is. A síkságot enyhe, nyílegyenes völgy szelte át. A kidomborodások, annak ellenére, hogy párhuzamosan sorakoztak mind a négy irányban, érdekesen, látszólag csillagalakban futottak össze, mintha ő lett volna a központjuk, bárhol is állt meg. Az egyik, bokáig érő félgömböcskét megnedvesítette, majd megvizsgálta. Úgy találta, hogy a felső része megfelelő mennyiségű oldószer felhasználásával szükség esetén táplálkozásra is alkalmas szerves anyagokkal átitatva, zsiravakkal, sebummal és valami viaszhoz hasonló anyaggal. Elmerülten vizsgálódott, és így túl későre reagált, bár egyszerre minden irányba látott.

A talaj bal oldala egyszer csak felemelkedett és átcsapódott. Maga alá temette a kutatót, akinek hat lába, szárnyai és két óriási félgömb alakú, sok ezer facettás szeme, gyenge, sercegő pattanással egyetlen masszává préselődött össze. Így többé nem tudta meg, mi van a mélyén annak a különös domborzatú felületnek, amit olyan lelkiismeretesen tanulmányozott, mind olfaktív, mind pedig gusztatív szempontból. A rácsukódott könyv fedelén láthatóvá lett a felírás: Leonardo da Vinci, *Trattato della Pittura, Értekezés a festészetéről*. Domborbetűs Braille-írás, vakok számára.

A mű

Nem tudta, az eszközt honnan kapta, bár néha mintha felvillant volna benne egy emlékszikra. Nem látta világosan maga előtt a modellt sem. Érzés és hajlam szerint dolgozott, valamilyen belső impulzusra. Számított arra, hogy majd menet közben az idő segítségével kialakul — s jól — a végleges forma. A munka nehezen ment, sok minden elvonta a tulajdonképpeni alkotástól, a Mű kialakításától. Lassanként eluralkodott rajta az az érzés — s majd tudat —, hogy tulajdonképpen a mellékmunkák is a főművet szolgálják, valamiképpen hozzájárulnak a kiteljesedéséhez. Ez azonban a Művön való munka második szakaszában, sőt, inkább a vége felé tisztázódott benne többé-kevésbé, sok minden mással együtt.

Sokáig tartott a hozzávalók összehordása, az impregnálás. Néha nem jó minőségű anyagokra esett a választása, ezeket később ki kellett cserélni, de nyomuk megmaradt, nem lehetett teljesen eltüntetni őket. Furcsa módon azonban a Mű tartása mégis jobb lett.

A munkafolyamat, bár állandó, nem volt különösebben rendszeres. Talán, mert benső szemei előtt nem alakult ki világosan a Minta. Dolgozott, dolgozott, s néha úgy érezte, vaktában ráhibázott valamire, ami talán tudatosan meg-nem-élt emlékeiben maradt fenn. Igyekezett úgy kialakítani a lábakat, hogy eléggé stabilak legyenek. A törzset magát úgy képezte ki, hogy egyensúlyban legyen, a súlypont ne essen a lábak által befoglalt felületen kívülre, bár az anyag — jó minőségű folytán — így is megtartotta volna a figurát.

A hát, különösen az elötünő gerincoszlop kimunkálása elég sok gondot okozott. Egyenesnek kellett lennie és mégis egy kevésbé ruganyosnak, nehogy a Mű tönkremenjen, még befejezés előtt. Nehéz volt a kezek kialakítása is, különösen az, amellyel a vésőt fogta. Jó formájú kezek kellettek, eléggé szélesek és erősek ahhoz, hogy ha valamit megfog, tartani is tudja, és eléggé hosszú ujjak, hogy finomabb és törékenyebb dolgokkal, ecsettel, tollal, hangszerekkel, nőikkel megfelelően tudjon bánni.

Az arc fiziognómiájának kidolgozása tartott a legtovább. Az elején eléggé semmitmondó forma csak lassan, hosszú munka és töprengések után kapott elfogadható jelleget. Ezt azután tovább csiszolta-alakította, hogy karakteres legyen, és megfelelően annak, amiből alakult, a szubtilis anyag minőségének és belső törvényeinek. Nem akart olcsó, maszkszerű fiziognómiát kifejleszteni, mellőzte a mély árkokat és a pozitív-negatív formák ellentétének hangsúlyozását.

Időnként tükröt is használt ellenőrzésre. Lassanként, ahogyan a munka haladt, s egyre tudatosabbá vált, kezdett rájőnni, hogy a külső forma nagyjából összehangolódott a környezetében szokatlan, de számára alapvetően fontos tartalommal, amit igyekezett belevinni. Egyre világosabbá váltak benne képességének korlátai és munkaerőjének határai. A Mű alkotásának vége felé magasabbra emelte a fejet, az arcnak nyugodtabb kifejezést adott. Igyekezett még tovább dolgozni a Művön, megadni neki a végleges, ha nem is lezárt formát. Tudta, hogy ezt a munkát csak abbahagyni lehet, befejezni nem.

A Tükörbe nézett. A kerek, domború síkon önmaga kicsinek és elképzeléséhez képest torznak tűnt. De ő nagyon közelről nézte, és a látószög széles tért éltet föl, szinte 180 fokot, Keletől Nyugatig. Ő szervesen a helyén volt, azonosságában a Művel: önmagával.

Ötven